

Примостка О.О.,

д.е.н.,

професор кафедри банківської справи,

Київський національний економічний університет

імені Вадима Гетьмана

ФІНАНСОВІ МЕХАНІЗМИ В РЕАЛІЗАЦІЇ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ЄС

Анотація. Досліджено особливості регіональної політики ЄС, визначено інструменти та механізми фінансування в ЄС. Визначено та систематизовано грантові програми ЄС та класифіковано їх у залежності від сфер інвестування. Окреслено напрями розвитку системи мікрофінансування, яка передбачає надання невеликих грантів маленьким компаніям.

Ключові слова: регіональна політика ЄС, інструменти та механізми політики ЄС, грантові угоди.

Постановка проблеми. Розвиток регіонів є наріжним напрямом європейської ринкової економіки, який тією чи іншою мірою визначає економічну політику Європейського Союзу протягом останньої половини століття. У цей тривалий проміжок часу в розробці регіональної політики країни ЄС орієнтувалися на принципи рівності, з одного боку, економічної ефективності та економічного зростання, з іншого. Сьогодні регіональні політики країн ЄС спрямовані також як на підтримку розвитку конкуренції, так і на зменшення безробіття, забезпечення трудової мобільності населення, що є актуальним і для нашої країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням питань регіонального розвитку та формування методології регіональних досліджень займалися як зарубіжні, так вітчизняні вчені: Д. Палма [1], Г. Річардсон [2], Ф. Перру [3], М. Сторпер, Р. Уолкер [4], В. Чужиков [5], Б. Буркинський [6], З. Герасимчук [7], М. Долішній [8] та ін. Але регіональні дослідження характеризуються постійним динамізмом та структурними змінами.

Мета статті полягає у дослідженні сутності поняття «токсичні активи», визначенні причин виникнення та наслідки їхньої присутності для економік країн.

Виклад основного матеріалу дослідження. В останні десятиріччя регіональна політика Європейського Союзу змістила акценти з перерозподілу доходів і зайнятості на стимулювання структурних змін. Основний акцент в ЄС робиться на здійсненні інновацій та оптимізації ефективності використання наявного економічного потенціалу. Основною метою регіональної структурної політики ЄС є зменшення наявних регіональних диспропорцій і запобігання подальшим дисбалансам у рівнях розвитку країн – членів ЄС шляхом передачі наявних, насамперед фінансових, ресурсів спільноти проблемним регіонам [28].

Сучасна європейська політика регіонального розвитку базується на двох головних **принципах**:

- 1) солідарності, за яким багатші країни та регіони мають забезпечувати солідарність із біднішими країнами і регіонами;
- 2) економічного вирівнювання, відповідно до якого нижчі обсяги виробництва в країнах і регіонах із високими рівнями безробіття підлягають більш інтенсивному розвитку для запобігання втратам потенціалу та можливостей для Європейського Союзу в цілому.

Принципи регіонального розвитку перевірялись та неодноразово удосконалювались протягом багатьох років, щоб можна було розробити різноманітні стратегії, спрямовані на розв'язання економічних і соціальних проблем, а також досягнення екологічних цілей.

Регіональна політика Європейського Союзу реалізується через спеціальні інструменти та механізми (рис. 1).

Основними інструментами реалізації регіональної політики ЄС на наднаціональному рівні є структурні фонди. Структурні фонди та Фонд гуртування (Structural Funds and Cohesion Fund) – це фінансові інструменти структурної політики ЄС, спрямованої на зменшення розриву в розвитку між різними регіонами та країнами і досягнення економічної та соціальної згуртованості. Вони відповідають за перерозподіл фінансових ресурсів за принципом: від «багатих» регіонів до «бідних». Протягом усієї історії існування ЄС переглядалися цілі та методи фінансової підтримки, трансформувалися пріоритети регіонального розвитку. Розглянемо детальніше кожен із механізмів реалізації регіональної політики ЄС.

Найбільш поширеним механізмом реалізації регіональної політики ЄС є інвестицій-

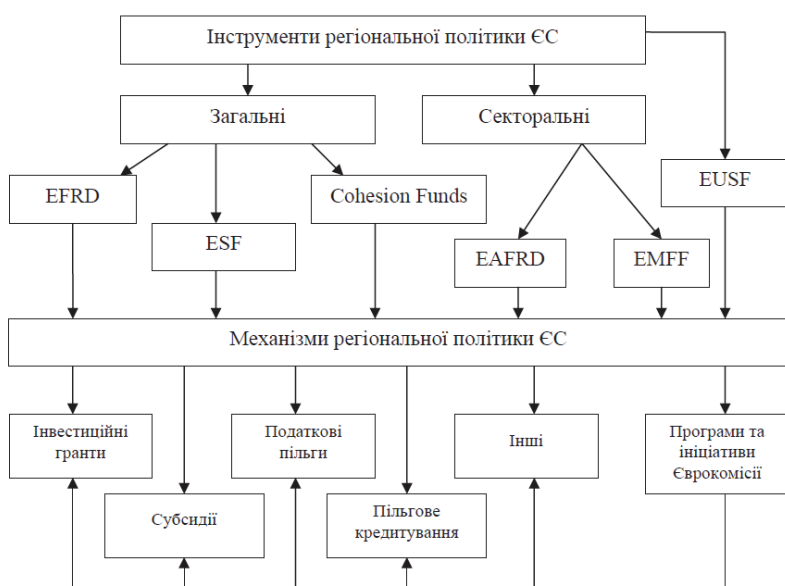

Рис. 1. Інструменти та механізми реалізації регіональної політики ЄС

ний грант – це прямиий фінансовий внесок ЄС на підтримку проектів або організацій, які представляють інтереси ЄС або роблять свій внесок у реалізацію програми або політики ЄС. Зацікавлені сторони можуть подавати пропозиції згідно із оголошеними конкурсами.

Грантові програми ЄС фінансують проекти у таких сферах: сільське господарство, громадянство, співпраця і розвиток, культура, медіа, економіка – фінанси, освіта, тренінг, зайнятість, енергетика, розширення, навколишнє середовище, охорона здоров'я, виробництво, інформація, інновації, правосуддя, безпека, локальний розвиток, нові технології, публічний менеджмент, дослідження, послуги, телекомунікації, планування міст, туризм, торгівля, транспорт, молодь та ін.

На відміну від періоду реалізації програми 2007–2013 рр. у правилах щодо застосування фінансових механізмів та інструментів, прийнятих для програми 2014–2020 рр., жорстко не визначено сектори, бенефіціари, типи проектів і заходів, які мають бути підтримані, натомість у рамках нової системи також містяться чіткі правила, які дозволяють краще поєднати фінансові механізми з іншими формами підтримки, зокрема з грантами. Взяти участь у конкурсі на отримання грантів ЄС можуть приватні і державні організації різних типів: університети, дослідницькі центри, тренінг-центри, громадські організації та ін.

Гранти зазвичай видаються через спеціалізовані фонди або партнерські організації, розташовані як в ЄС, так і за його межами. Розмір грантів залежить від цілей і бюджету фонду і може варіюватися від декількох сотень євро до сотень тисяч.

ЄС також фінансує бізнес за допомогою оголошення тендерів на надання послуг і поставку товарів наднаціональним інституціям (Європейський парламент, Європейська комісія, Європейський центральний банк і т. д.). Компанії, які виробляють або продають товари, що використовуються вищевказаними інституціями, можуть подавати заявки на участь у тендерах на поставку своєї продукції. Для того щоб заявка була прийнята до розгляду, компанія та її продукція повинні відповідати вимогам тендерів, які можуть варіюватися залежно від інституції.

Сільське господарство є провідною сферою бізнесу в ЄС за обсягами фінансування. Окрім розвинутої системи державних субсидій для аграріїв, для дрібних і великих виробників сільгосппродукції існує низка грантових програм. Фактично кожен фермер в ЄС може отримати фінансову підтримку від спеціалізованих європейських фондів. Для цього необхідно, щоб сільськогосподарська компанія відповідала загальноєвропейським стандартам і вимогам до виробництва сільгосппродукції. Більшість фінансових ініціатив у даній сфері зазвичай спрямовані на підтримку сировинного сільського господарства, хоча значна частина коштів також виділяється на розвиток переробки та виробництва готової продукції.

Серед найбільших грантів ЄС доречно зазначити програми:

- TRASECA (*Транспортний коридор Європа-Кавказ-Азія*) – програма міжнародного співробітництва в галузі транспорту між ЄС і країнами –партнерами Східної Європи, Південного Кавказу та Центральної Азії.

- TEMPUS (*Транс'європейська схема партнерства і мобільності для університетських навчань*) – програма ЄС, розроблена для надання допомоги соціальним та економічним перетворенням у партнерських країнах. Вона сприяє розвитку системи вищої освіти завдяки максимально збалансованому співробітництву з країнами ЄС, міжлюдським контактам, між-

народній і регіональній співпраці, створенню мережі особистих і професійних контактів між академічними спільнотами ЄС і партнерських країн.

- Erasmus + (*Еразмус+*) – освітня програма ЄС, спрямована на активізацію міжнародного співробітництва та підвищення мобільності серед студентів, викладачів, науковців європейських університетів та вищих навчальних закладів третіх країн на всіх континентах. Намагаючись перетворити ЄС на світового лідера в освіті, а європейські університети – на осередки знань і центри інновацій, програма «Еразмус+» також ставить за мету сприяння взаєморозумінню між людьми, активізацію міжкультурного діалогу – програма сприяння кращому розумінню і взаємному збагаченню між ЄС і третіми країнами, щоб у середньостроковій перспективі зміцнити політичні, культурні, освітні та економічні зв'язки

- HORIZON 2020 (*Горизонт 2020*) – рамкова програма Європейського Союзу з фінансової підтримки інноваційного розвитку. Є ініціативою ЄС, що виділяє кошти на конкурсній основі на підтримку розвитку і впровадження інновацій, у тому числі у підприємстві і промисловості. Загальний фонд програми «Горизонт 2020» складає 80 млрд. євро та робить особливий акцент на таких сферах, як аграрний сектор, космічна галузь, інновації в малому та середньому підприємстві, біологічні й інформаційні технології та обробка даних, перспективні технології. Структуру та пріоритети «Горизонту 2020» поділено на три компоненти та доповнено горизонтальними ініціативами, спрямованими на розповсюдження передового досвіду.

Компонент 1: Передова наука. Зміцнення позиції ЄС у передовій науці та дослідженнях, підвищення міжнародної міждисциплінарної та міжгалузевої мобільності дослідників, надання можливості для кар'єрного росту й умов праці молодих науковців та досвідчених дослідників із бюджетом приблизно 24,3 млрд. євро.

Компонент 2: Індустріальне лідерство. Зміцнення індустріального лідерства з бюджетом приблизно 17 млрд. євро. Тут передбачено фінансування ключових технологій, більший доступ до капіталу та підтримка малого та середнього бізнесу (МСП). Лідерство в індустріальних технологіях із підтримкою інформаційно-комунікаційних технологій, нанотехнологій, новітніх матеріалів (міжгалузеві технології на основі передових матеріалів), біотехнології, інноваційних та конкурентних виробничих технологій, космічної галузі.

Компонент 3: Відповідь на соціальні виклики. Приблизно 31 млрд. євро виділяється на вирішення суспільних проблем європейців, таких як захист навколишнього середовища та зміну клімату, розвиток сталого транспорту та мобільності, розвиток відновлюваних джерел енергії, очищення продуктів харчування, боротьба зі старінням населення.

У програмі «Горизонт 2020» діятимуть два види проектів: дослідницькі проекти та проекти, близькі до інноваційного ринку. Гранти можуть фінансуватися на 100% від загальних прийнятих витрат (окрім інноваційних грантів, де прибуткові організації отримують максимум 70%). Непрямі витрати фінансуються ставкою 25% від прямих прийнятих витрат. Більшість грантів фінансуються за схемою повернення прямих витрат, однак деякі гранти (наприклад, у рамках Дій Марії Складовської-Кюрі) будуть фінансуватися методом одноразової виплати (Lump Sum).

Проектні пропозиції оцінюватимуться за трьома основними критеріями: Досконалість – Внесок – Якість та Ефективність Упровадження.

Угода про участь України в програмі «Горизонт 2020» була підписана 3 березня 2015 р. у Брюсселі, у серпні 2015 р. Президент України схвалив ратифікацію Угоди, яка сприятиме розширенню участі українських науково-дослідних організацій та університетів в європейських наукових дослідженнях, а також розвитку партнерських взаємовідносин між Україною та ЄС.

В ЄС також розвинена система мікрофінансування, яка передбачає надання невеликих грантів (до 25 тис. євро) маленьким компаніям із кількістю працівників до 10 осіб. Мікропозики, як і гранти, надаються через партнерські організації і залежно від цілей поділяються на три основних види:

- мікропозики для освоєння нових ринків збуту;
- мікропозики для людей, які втратили роботу і хочуть почати свій власний бізнес;
- мікропозики для розвитку існуючого бізнесу (створення нових робочих місць, упровадження сучасних технологій у виробничі процеси і т. ін.).

Гнучкість і численність систем фінансової підтримки бізнесу в ЄС дозволяє компаніям у найкоротші терміни отримувати необхідні кошти для розвитку на вигідних умовах. Разом із тим у більшості країн ЄС доступні і традиційні фінансові інструменти, такі як банківські кредити. Усі ці фактори сприяють підвищенню конкурентоспроможності європейських компаній, а також створюють сприятливе середовище для іноземних інвестицій і відкриття спільних підприємств.

Європейська Комісія у співпраці з Європейською групою інвестиційного банку та інших фінансових інститутів розробили чотири загальні ініціативи в період 2007–2013 рр. із метою підвищення ефективності і стійкості політики згуртування: для надання технічної допомоги (JASPERS&JASMINE); на покращання доступу малого і середнього бізнесу до мікрофінансування (JEREMIE&JESSICA).

Фінансовий інститут JASPERS (Joint Assistance to Support Projects in European Regions – «Спільна допомога на підтримку проектів у Європейських регіонах») – засіб технічної допомоги для дванадцяти європейських країн, що приєдналися до ЄС у 2004 та 2007 рр. Він забезпечує держави-члени необхідною підтримкою для підготовки якісних великомасштабних проектів співробітництва, які фінансуються з фондів ЄС. Йдеться про застосування Європейською Комісією технічних та фінансових ресурсів європейських банків (у тому числі Європейського інвестиційного банку та ЄБРР (Європейського банку реконструкції та розвитку)) для допомоги у розробці якісних проектних пропозицій, зорієнтованих на підвищення ефективного використання коштів структурних фондів ЄС та мобілізацію додаткових джерел фінансування. Фінансування таких проектів охоплює технічні, господарські та фінансові аспекти, підготовчі роботи, необхідні для впровадження проекту на регіональному рівні ЄС.

JEREMIE (Joint European Resources for Micro to Medium Enterprises – «Спільні європейські ресурси для малих та середніх підприємств») – відкрита ініціатива Європейської Комісії та Європейського інвестиційного фонду, яка ставить за мету надання для малого та середнього бізнесу мікрокредитів, боргових гарантій та інших форм інноваційного фінансування; надання послуг фінансового консалтингу та інжинірингу з подальшим інвестуванням запропонованих венчурних проектів; налагодження та упорядкування співробітництва малих та середніх підприємств із фінансовими посередниками (венчурними фондами, кредитними спілками, агенціями технологічного трансферу тощо). Такі заходи значно розширюють спектр фінан-

сових можливостей генераторів інновацій, прискорюють процес їхньої комерціалізації та, відповідно, сприяють формуванню конкурентоспроможних регіональних інноваційних систем.

JESSICA (Joint European Support for Sustainable Investment in City Areas – «Спільна європейська підтримка для стабільного розвитку інвестицій у містах») – це ініціатива Європейської Комісії, розроблена у співпраці з Європейським інвестиційним банком (ЄІБ) та Радою Європейського банку реконструкції і розвитку, підтримує сталий розвиток міст за допомогою механізмів фінансового інжинірингу. Передбачає сприяння довгостроковим інвестиціям у міські зони; допомагає місцевим органам влади налагодити співробітництво з партнерами, зокрема приватними підприємствами, для створення інвестиційних фондів, призначених на відродження потенціалу міст і реалізації проектів розвитку міської території.

JASMINE забезпечує спільні дії для підтримки установ мікрокредитування в Європі, пропонує технічну допомогу та фінансову підтримку для постачальників послуг небанківських інститутів, фінансування у вигляді мікрокредитів, допомагаючи підвищити рівень функціонування і стійкого та збалансованого розвитку.

Більшість інструментів європейської фінансової підтримки бізнесу відкрито для українських компаній уже зараз.

ЄС також використовує тендерні торги для підготовки державних контрактів на покупку товарів і послуг за такими напрямками: дослідження, технічна допомога та навчання; консультування, конференції та рекламні послуги; книги та ІТ-обладнання тощо. Постачальники обираються за допомогою тендерів, які проводяться представниками департаментів, управлінь і відомств Єврокомісії по всій Європі.

Відповідно до програми «Європа 2020», тендерні торги оголошені за наступними напрямками: сільське господарство, рибальство, бізнес, культура, освіта та молодь, економіка, фінанси і податки, робота і соціальні права, енергетика та природні ресурси, навколишнє середовище, здоров'я і споживачі, зовнішні зв'язки та закордонні справи, юстиція, внутрішні справи і права громадян, регіони та місцевий розвиток, наука і технології, транспорт і туризм та ін.

Реалізація фінансової регіональної політики країн – членів ЄС здійснюється через механізми, які набувають різного значення для різних країн. Навіть більше, відносна важливість різних інструментів змінювалася з часом. З погляду історичного розвитку, можна виділити п'ять великих груп таких механізмів:

- засоби стримування розміщення нових підприємств у перенаселених регіонах;
- просторова організація економічної діяльності країни;
- державне фінансове стимулювання;
- створення інфраструктури;
- «м'які» засоби стимулювання соціально-економічного розвитку.

Висновки. Із перелічених п'яти груп за минулі два десятиліття роль засобів стримування і так званої просторової організації економічної діяльності країни суттєво скоротилася. Засоби стримування використовували такі країни, як Франція – стосовно Парижа і його передмість та Велика Британія – до Лондона і південно-східного регіону. Упродовж останнього десятиліття економічний вплив країни на реалізацію регіональної політики в країнах – членах ЄС значно зменшився у зв'язку зі скороченням суспільного сектора в економіці. Унаслідок приватизації вплив цього важеля на ринок праці, у тому числі й на зайнятість державних службовців, також знизився. Такі

інструменти регіональної політики, як фінансове стимулювання, розвиток інфраструктури і «м'які» засоби стимулювання регіонального розвитку, застосовуються у більшості країн – членів ЄС і донині.

Література:

1. Palma D. G. Parliament, Consolidation, Institutionalisation: a Minimalist View / D. G. Palma // Parliament and Democratic Consolidation in Southern Europe. – London-New York, 1990. – P. 31–52.
2. Richardson H. Regional Crown Theory / H. Richardson. – London, 1973. – 495 p.
3. Перру Ф. Экономическая история: теория и перспективы / Ф. Перру. – THESES, Зима, 1993. Вып. 1. – Т. 1.
4. Walker R. Capital and Industrial Location. In Progressive Human Geography / R. Walker, M. Storper. – NY, 1981. – P. 473–509.
5. Чужиков В.І. Регіональний розвиток у європейському спільному економічному просторі (динамізація та структурні зміни) : автореф. дис. ... д-ра екон. наук : спец. 08.10.01 «Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка» / В.І. Чужиков. – К., 2003. – 33 с.
6. Буркинський Б.В. Інноваційна стратегія у соціально-економічному розвитку регіону / Б.В. Буркинський, С.В. Лазарева. – Одеса : Інститут проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України, 2007. – 140 с.
7. Герасимчук З.В. Регіональна політика сталого розвитку: методологія формування, механізми реалізації : [монографія] / З.В. Герасимчук. – Луцьк : Надстир'я, 2001. – 528 с.
8. Долішній М.І. Регіональна політика на рубежі ХХ–ХХІ століть: нові пріоритети : [монографія] / М.І. Долішній. – К. : Наукова думка, 2006. – 512 с.

9. U 2020 strategy and the 2014-2020 Programming period [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.eetaa.gr/eu2020/europe2020/04.pdf>.

Примостка Е.А. Финансовые механизмы в реализации региональной политики ЕС

Аннотация. Исследованы особенности региональной политики ЕС, определены инструменты и механизмы финансирования в ЕС. Определены и систематизированы грантовые программы ЕС и классифицированы в зависимости от сфер инвестирования. Определены направления развития системы микрофинансирования, которая предусматривает предоставление малых грантов маленьким компаниям.

Ключевые слова: региональная политика ЕС, инструменты и механизмы политики ЕС, грантовые соглашения.

Prymostka E.A. Financial mechanisms in the implementation of EU regional policy

Summary. The features of EU regional policy, defines the tools and financing mechanisms in the EU. It's defined and systematized the EU grant programs and classified them according to the investment fields. It's outlined the directions of development of microfinance, which provides small grants small companies.

Keywords: EU regional policy, instruments and mechanisms of EU policies, grant agreements.